

ISSN 2181-1296

ILMIY AXBOROTNOMA

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК

SCIENTIFIC JOURNAL

2022-yil, 3-son (130) GUMANITAR FANLAR SERIYASI

Filologiya, Pedagogika, Psixologiya

Samarqand viloyat matbuot boshqarmasida ro'yxatdan o'tish tartibi 09-25.
Jurnal 1999-yildan chop qilina boshlagan va OAK ro'yxatiga kiritilgan.

BOSH MUHARRIR

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARLARI:

R. I. XALMURADOV, t.f.d. professor

H.A. XUSHVAQTOV, f-m.f.d., dotsent

A. M. NASIMOV, t.f.d., professor

TAHRIRIYAT KENGASHI:

S. S. G'ULOMOV	- O'zFA akademigi
A. SAGDULLAEV	- O'zFA akademigi
M. MUXIDDINOV	- fil.f.d., professor (SamDU)
B. E. ERGASHEV	- t.f.d., professor (SamDU)
B. S. G'OYIBOV	- t.f.d., professor (SamDU)
S. K. KARIMOV	- fals.f.d., professor (SamDU)
J. Ya. YAXSHILIKOV	- fals.f.d., professor (SamDU)
N. U. ARABOV	- i.f.d., professor (SamDU)
Sh. A. HASANOV	- fil.f.d., professor (SamDU)
S. A. KARIMOV	- fil.f.d., professor (SamDU)
N. Sh. SHODIEV	- ped.f.d., professor (SamDU)
M.M. MAXMUDOVA	- ped.f.d., professor (SamDU)
NAZIF SHAHRANY	- Indiana universiteti professori (AQSh)
MUSTAFA UGURLU	- профессор (Муғла университети, Туркия)
N.T.NURULLAXODJAYEVA	- professor (Moskva Davlat universiteti, Rossiya)
TAMIR KLEIN	- Veysman ilmiy tadqiqot instituti professori (Isroil)
HIROAKI HUZII	- Osaka universiteti professori (Yaponiya)

Obuna indeksi – yakka tartbidagi obunachilar uchun - 5583,
tashkilot, korxonalar uchun - 5584

MUNDARIJA / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

FILOLOGIYA/PHILOLOGY

Yusupova O. S., Bekmuradova I.Z.	
O‘zbek tilshunosligida badiiy matn lingvopoetikasini o‘rganish masalalari	4-8
Xudoyqulov B.	
Italyan tilidagi ayrim somatik iboralar va ularning semantik tahlili (“qo‘l”, “bosh”, “ko‘z” komponentli iboralar misolida)	9-12
Boynazarov Z.M.	
“Devonu lug‘ati-t-turk” asarining o‘rganilishi	13-17
Davlatova H.	
O‘zbek bolalarining xorijiy til o‘rganishida psixolingvistikaning o‘rni	18-26
Ablakulova I.K.	
O‘zbek romanlarining ingliz tiliga tarjimasida milliylik ruhining ifodalanishi	27-30
Jo‘rayev I.R.	
“Charog‘i Hidoyat” lug‘ati muallifi Alixon Orzuning so‘zlar izohida fonetik va orfografik munosabati	32-39
Najmiddinov M.G‘.	
Ko‘p tilli elektron lug‘atlarni yaratishning lingvistik tamoyillari	40-45
Muxammedova X.	
Viktorian ingliz adabiyotida adibalar nasri Elizabet Gaskell ijodi misolida	46-50
Muxammedova N.	
Toni Morrison ijodida mistik realizm elementlari	51-55
Qambarova M.M.	
O‘zbek tilida arxitektura terminlarining qo‘llanilishi	56-59
Sulaymonov I. I.	
“Boburnoma”da shaxsning ruhiy-psixologik holatlari tasviri	60-64
Tursunova F.G‘.	
Hajviy asarda xarakter, portret va o‘ziga xoslik (A.Qodiriy asarlari misolida)	65-68
Кадымова Д.Р.	
Круг «Западно-Восточной» проблематики в русской литературе	69-74
Misliddinova M.	
«Devon» yuzasidan ayrim tadqiqiy qarashlar	75-81
Усманова Н.К.	
Интерпритация образа Иисуса Христа в русской и мировой литературе	82-88
Ким С. Ф.	
Сложные предложения с семантикой присоединения в теоретическом аспекте	89-93
Xoliqulova G.Y.	
Boburiylar adabiy muhitida Humoyun Mirzoning tutgan o‘rni	94-98
Botirova Abduraxmonova S. S.	
Ommaviy axborot vositalarida soxta xabarlar	99-104

PEDAGOGIKA/PEDAGOGICS

Tursunova M.	
Pedagogik innovatsion texnologiyalar va adabiy ta’limda muammoli ta’limning ahamiyati	105-109
Siddiqov I.B.	
Oliy o‘quv yurtlari akademik avtonomiyasini ta’minlashning zamonaviy ijtimoiy-pedagogik zaruriyati	110-118

<i>Quvandiqov O.K., Kurbaniyazov S.X., Kurbaniyazov A.S., Boltayev M.</i>	
Oliy o'quv yurtlarida talabalarning mustaqil o'quv faoliyatlarini yangi innovatsiya texnikalari asosida tashkil etish	119-124
<i>Tursonova III. B.</i>	
Основные методические направления в обучении языков	125-129
<i>Jumazoda M.B.</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilari ijodkorligini rivojlantirishning pedagogik bosqichlari	130-136
<i>Baxriddinov N. B.</i>	
Modul-kredit ta'lim tizimi sharoitida talabalarning axborot kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik asoslari	137-141
<i>Bekniyazova S.N.</i>	
Masofaviy ta'lim va masofaviy o'qitish turining ta'limdagi ahamiyati	142-147
<i>Jo'rayeva N. J.</i>	
Maktab ta'lim sifati tushunchasining mazmuni va umumiy o'rta ta'limdagi mohiyati	148-151
<i>Narziyeva Z.A.</i>	
"Musiqqa madaniyati" dasturining 5-7-sinf o'quvchilarini axloqiy shakllantirishga doir tarbiyaviy imkoniyatlari	152-157
<i>Atabayev Sh.E.</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini topshiriqlar ustida ishlashga o'rgatish	158-162
<i>Qosimov F.J.</i>	
Jismoniy madaniyat o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini takomillashtirish texnologiyasi	163-169
<i>Hayitov A.</i>	
Hozirgi sharoitda talaba – yoshlarning bo'sh vaqtdan foydalanishlarining asosiy yo'nalishlari	170-175
<i>Raxmonova Z.P.</i>	
Maktabgacha yoshidagi bolalarda tabiatga oid bilimlarini shakllantirishda ommaviy axborot vositalaridan foydalanishning ahamiyati	176-179
<i>Berdikulova N.E.</i>	
Ijtimoiy pedagogika fanida innovatsiyaning mazmun mohiyati	180-183
<i>Abdiraxmanov A.</i>	
Amaliy mashg'ulotlar – bakalavr matematiklarni kasbiy tayyorgarligini ta'minlovchi omil	184-188

PSIXOLOGIYA / PSYCHOLOGY

<i>Bobanov X.A.</i>	
Globalashuv jarayonida maktab o'quvchilarining axborot-psixologik xavfsizligini ta'minlashda pedagogning roli	189-193

Mualliflarga

UDK: 373.31(575.1)

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI TOPSHRIQLAR USTIDA ISHLASHGA O'RGATISH**Sh.E.Atabayev***Jizzax davlat pedagogika instituti**shapulatabayev@gmail.com*

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini maktabga moslashishining psixologik-pedagogik jihatlari yoritib berilgan va nazariy-amaliy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: kognitiv, emotsional, kommunikativ, intellektual, axloqiy, estetik, ontogenez, motivatsion, hissiy-emotsional, motiv.

Эмпирический анализ подходов учащихся начальной классов адаптация к школе

Аннотация. В статье рассмотрены психолого-педагогические аспекты адаптации младших классов к школе, дан теоретический и практический анализ.

Ключевые слова: когнитивный, эмоциональный, коммуникативный, интеллектуальный, моральный, эстетический, онтогенетический, мотивационный, эмоциональный.

Empirical analysis of approaches of students in elementary classes adaptation to school

Abstract. The article describes the psychological and pedagogical aspects of the adaptation of primary school students to school and provides a theoretical and practical analysis.

Keywords: cognitive, emotional, communicative, intellectual, moral, aesthetic, ontogenetic, motivational, emotional.

Jahonning turli mamlakatlarida so'nggi yillarda ontogenezda bolaning maktabga ruhiy tayyorgarligi, uning kognitiv, hissiy-emotsional hamda bevosita kommunikativ sohalarining rivojlanishi va namoyon bo'lishiga oid zamonaviy texnologiyalar amaliyotga tatbiq etilgan. Psixik taraqqiyot qonuniyatlariga ko'ra, kichik maktab yosh davri o'ziga xos yosh bosqichi bo'lib, bolada kognitiv, hissiy-emotsional, kommunikativ sohalar intensiv ravishda rivojlana boshlaydi, ayniqsa, bola o'yin faoliyati davomida, tengdoshlar va kattalar bilan o'zaro aloqa o'rnatish orqali ijtimoiy tajriba hamda ijtimoiy munosabatlar tizimini o'zlashtiradi. Bu esa o'z-o'zidan ijtimoiylashuv jarayonini ta'minlaydi va bolalarning maktabga tayyorligi bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshirish imkoniyatini yaratadi.

Jahon boshlang'ich ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida bolalarning maktabga tayyorligini shakllantirishning lokal-modulli texnologiyalari, diagnostik tizimini takomillashtirish, o'quvchining maktabga tayyorligini shakllantirishning elektron monitoring tizimini yaratish, maktabga adaptatsiyasining psixologik, didaktik ta'minotini ishlab chiqish, hissiy kechinmalar, shaxslararo munosabatlar, sub'ektning shaxslararo shakllanishiga sharoit yaratish bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Shu bilan birga boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarning maktabga moslashishning psixologik omillarni belgilash, psixologik treninglar va rolli o'yinlar vositasida bolalarning maktabga moslashishning psixologik omillarni aniqlash bo'yicha ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor berilmoqda.

Respublikamizda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, ilg'or xorijiy tajribalarni hisobga olgan holda bolalarda intellektual, axloqiy, estetik, jismoniy va muloqot madaniyatini rivojlantirish kabi sharoitlarni yaratish, maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish mexanizmini takomil-lashtirishning me'yoriy asoslari yaratildi. Jumladan, 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini amalga oshirishga oid davlat dasturida ham ota-onalarning pedagogik madaniyatini, farzand tarbiyasi borasidagi burch va mas'uliyatini oshirish ustuvor vazifalar sifatida belgilab berilgan. [1].

Maktabga kelish har bir bolaning hayotida katta o'zgarishlar olib keladi. Ota-onalar va sinf rahbarlari bolaning maktabga, yangi muhitga moslashish davri bilan bog'liq ko'plab muammolarga duch keladilar. Maktab birinchi kunlardan bola oldiga bajarish, e'tiborlilik, diqqatni talab qiluvchi vazifalarni qo'yadi. Albatta, bola bularning barchasiga qiyinchilik bilan bardosh beradi. Uning etakchi faoliyati o'yin bilan birgalikda o'qitish sanaladi.

Maktabga kelib bola o'zida yangi ijtimoiy vazifalarni ko'radi: o'quvchi, sinfdosh. Bu eng avvalo istagidan qat'iy nazar bajarishi shart bo'lgan majburiyatlar borligi bilan kuzatiladi.

Yangi narsalarga qiziqish, yangiliklarni bilish va shaxsni shakllantirish bolaning maktabga borishi uchun harakatlantiruvchi omil sanaladi. Bir qator mualliflar (Aleksandrovskaya E.M., Antropova M.V., Vayner E.N., Kazin E.M., Kachan L.G., Muxina V.S., Ovcharova R.V., Pozdnyakov S.V. va boshqalarning) ma'lumotlariga ko'ra har yili har bir maktabda 15 dan 40% gacha bolalar maktabga kelganda o'qishga ruhan tayyor bo'lmaydilar, qiyinchiliklarni boshdan kechiradilar va moslasha olmasliklari mumkin.[2]

Maktabga moslasha olmaslik deganda maktab ta'limi holati talablariga bolaning ijtimoiy-psixologik va psixofizik maqomi mos kelmasligi to'g'risidagi belgilar yig'indisi tushunilib, ularni o'zlashtirish bir qator sabablarga ko'ra qiyin yoki ayrim holatlarda imkonsiz bo'ladi»[3]. Bundan kelib chiqib maktabga tayyorlik tushunchasida ikkita komponentni ajratish mumkin: o'quv faoliyatiga tayyorlik (o'qishga moslasha olmaslik profilaktikasi) va maktabga ijtimoiy-ruhiy tayyorlik (maktabga ijtimoiy-ruhiy moslasha olmaslik profilaktikasi sifatida).

Maktabga tayyorlik ko'plab omillarga bog'liq hamda psixologik-pedagogik o'rganishni talab qiladigan turli komponentlarni o'z ichiga oladi.

Bolaning maktabga moslashishini o'rganish uchun maktabga tayyorgarlikning turli jihatlari to'g'risidagi bilimlar zarur, ular orasida motivatsion, intellektual va ijtimoiy jihatlar ajratiladi. 6-7 yoshdagi bolalarda maktabga tayyorlikning turli tuzilishlarini taqqoslab o'rganish zaruriyati ko'plab psixologlar tomonidan keltirilgan.

Mazkur muammoni tadqiq qilib ota-onalar va o'qituvchilar uchun tavsiyalar majmuasini aniqlash mumkin, ular bolaga qadar qiyinchiliksiz maktabga moslashish davridan o'tish yoki umuman bu qiyinchiliklarga duch kelmaslikka yordam beradi.

Bolaning maktabga ruhiy tayyorgarligi va moslashish masalalari pedagog, defektolog, psixologlar: L.I. Bojovich, A.L. Venger, L.S. Vigotskiy, A.V. Zaporjets, A.N. Leontev, V.S. Muxina, E.O. Smirnova, M.R. Bityanova, O.V. Xuxlaeva va boshqalar tomonidan ko'rib chiqilgan.

Natijada tadqiqotning dolzarb qarama-qarshiliklari quyidagilar bo'ladi:

- Birinchi sinfga yaxshi moslashmagan bolalar soni to'g'risidagi har yillik statistika ma'lumotlari va ilmiy adabiyotlarda mazkur masalaning nazariy ishlab chiqilganligi;
- Bir tomondan, kichik maktab yoshidagi bolaning maktabga moslashishi sodir bo'ladi, boshqa tomondan esa ota-onalar ham bolaning maktabga moslashish darajasi uchun mas'ul sanaladilar.

Mazkur tadqiqotlarda ta'lim sifatini oshirish va uning natijalarini boshqarish bilan bog'liq tizimli funksional baholash texnologiyalari va pedagogik tashxislashning ilmiy asoslangan ob'ektiv tizimini yaratish dolzarbligicha qolmoqda.

Bu muammoning echimi sifatida oilalarda bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda ota-onalarga psixologik-pedagogik yordam ko'rsatishni yo'lga qo'yish lozim. Shularni nazardat tutgan holda tadqiqot doirasida o'quvchilarni maktab ta'limiga moslashtirishda nimalarga e'tibor berish lozimligi, bolaning maktabga moslashtirishda yozuv va o'qish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan o'yin mashqlar hamda bolaga berilgan uyga vazifalarni birgalikda bajarishning ahamiyati haqida amaliy mashg'ulotlar olib borildi.

O'qituvchilar umumta'lim maktabi bolalarga uch bosqichda ta'lim beradi: boshlang'ich ta'lim (1-4-sinflar), asosiy umumiy ta'lim (5-9-sinflar), o'rta umumiy ta'lim (10-11-sinflar). Tajribali professor-o'qituvchilarga yosh mutaxassislar birlashtirilgan. [4]

Biroq boshlang'ich sinflarning boshqa sinflar bilan bir binoda joylashganligi birinchi sinf o'quvchilarining moslashish sharoitlarini murakkablashtiradi. O'quvchilarning maktab jamoasiga qo'shilish jarayoni, yangi sharoitga moslashish ancha jadal kechadi va muammo tug'dirishi mumkin. Birinchi sinf o'quvchilari birinchi navbatda sinf o'qituvchisi bilan bir-birlari bilan

qanday munosabatda bo'lishni o'rganishlari, maktab hayoti qoidalarini o'rganishlari, keyin ikkinchi va uchinchi sinf o'quvchilari bilan munosabatlarni o'rnatishlari kerak. SHundagina boshlang'ich maktabdan asosiy maktabga o'tish davrida katta yoshdagi o'quvchilar bilan tanishish kerak.

Moslashuv jarayoni og'riqsiz bo'lishi uchun maktabda birinchi sinf o'quvchilarining ta'lim-tarbiya jarayoni muayyan tarzda quriladi. Ular bolalarni minimal darajada yuklashga va bolalar bog'chasidan maktabga iloji boricha silliq o'tishga harakat qilishadi.

Maktabgacha ta'limdan boshlang'ich maktabga o'tish davri 7 yillik yosh inqirozining boshlanishi bilan bog'liq. Vigotski: "bu inqiroz maktab yoshi bilan ochiladi. "Inqiroz davrida bolaning psixologik ko'rinishi sezilarli o'zgarishlarga uchraydi. Uning ijtimoiy muhit bilan munosabatlarini tubdan qayta qurish mavjud deb ta'kidlaydi.[5]

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini maktabga adaptatsiyasini o'rganish maqsadida biz tadqiqotimizni Ishtixon tumanidagi 2-umumta'lim maktabining 50 nafar (2 ta) birinchi sinf o'quvchilari guruhida tajriba-sinov ishlarini o'tkazdik. Tadqiqot davomida turli vaziyatlarning yuzaga kelishi (bolaning kasalligi yoki asosiy mashg'ulotlardan so'ng) tufayli namuna sezilarli darajada o'zgarmadi, ammo sub'ektlarning umumiy soni saqlanib qolindi.

Biz boshlang'ich sinf o'quvchilarini maktabga moslashtirishning psixologik-pedagogik muammolarini tashxislash uchun to'rt xil usuldan foydalandik.

Tadqiqotimiz uchun tanlagan birinchi usul M. R. Ginzburgning "Maktab o'quvchilarining o'quv motivatsiyasini o'rganish" usulidir. Bu o'quvchilarning ta'lim motivatsiyasi darajasini aniqlashga qaratilgan.

Ikkinchi usul N. I. Gutkina tomonidan "O'quvchining ichki pozitsiyasini o'rganish"dir. Bu o'quvchining ichki pozitsiyasini aniqlashtirishga qaratilgan bo'lib, u kognitiv va ta'lim motivatsiyasi va bolaning o'sib borayotgan muhitining madaniy darajasini nazarda tutadi.

Tadqiqotimiz uchun tanlagan uchinchi usul-bu Lyusher usuli bilan moslashishni o'rganishdir. Ushbu uslub bolaning maktab hayotiga hissiy munosabatini aniqlashga qaratilgan.

Birinchi sinf bolalarning moslashish davrini o'rganishimiz kerak bo'lgan to'rtinchi uslub-bu "Maktab tashvishlarini o'rganish" usuli. Uslubiyot A. M. Parishioners tomonidan E. Amen, N. Renison metodologiyasi asosida ishlab chiqilgan.

Ginzburg metodikasi natijalariga ko'ra beshta shkalaga mos keladigan 5 guruhga sinovdan o'tkazilayotganlarni tasnifladik. Motivatsiya darajasiga ko'ra 1 «A» sinf tajribaviy guruhi:

- 25 ta boladan 2 tasida motivatsiyaning juda yuqori darajasi ;
- 25 ta boladan 6 tasida motivatsiyaning yuqori darajasi;
- 25 ta boladan 13 tasida motivatsiyaning o'rta darajasi;
- 25 ta boladan 3 tasida motivatsiyaning pasaygan darajasi;
- 25 ta boladan 1 tasida motivatsiyaning past darajasi.

1 «B» sinf tajribaviy guruhi motivatsiya darajasiga ko'ra:

- 25 ta boladan 2 tasida motivatsiyaning juda yuqori darajasi ;
- 25 ta boladan 5 tasida motivatsiyaning yuqori darajasi;
- 25 ta boladan 14 tasida motivatsiyaning o'rta darajasi;
- 25 ta boladan 2 tasida motivatsiyaning pasaygan darajasi;
- 25 ta boladan 2 tasida motivatsiyaning past darajasi

Shunday qilib, 1 «A» sinf tajribaviy guruhdan barcha bolalar 75 tanlovni amalga oshirdilar, undan 22 marta ijtimoiy motiv tanlandi; 18 marta – pozitsion; 9 marta – baholash; 11 marta - o'quv; 9 marta – o'yin va 6 marta tashqi motiv tanlandi.

1 «B» tajribaviy guruh bolalaridan umuman 75 ta tanlov qilindi, undan 22 martasi ijtimoiy motiv tanlandi; 19 – pozitsion; 10 marta – baholash; 11 – o'quv; 9 marta – o'yin va 4 marta– tashqi motiv.

1 «B» sinf tajribaviy guruhida barcha motivlar orasida ijtimoiy motiv ustunlik qilib, umumiy miqdorning 29% ini tashkil qiladi, keyingi eng muhimlari sifatida pozitsion motiv – 24 %, eng kam esa o'quv motivi egallab 14 % ni tashkil qiladi, deyarli shuncha miqdorni baholash motivi ko'rsatdi: 13%. O'yin motiviga umumiy tanlov miqdorining 12% va tashqi motivga 8% to'g'ri keladi.

Olingan natijalarni tahlil qilib, ko'rishimiz mumkinki, ikkala tajribaviy guruhdan ko'plab bolalar bir xil darajada, ijtimoiy va pozitsion motivlarga tayanadi. Ahamiyati bo'yicha ikkinchi o'rinni o'quv va baholash motivlari egallaydi. Ushbu motivlarga tayanadigan bolalar maktabga bilim olish uchun boradilar va ularga o'qish yoqadi yoki baho olish va o'qituvchi hamda ota-onadan maqtov eshitish uchun boradilar. Ayrim bolalar o'z tanlovlarini o'yin motivi foydasiga belgiladilar, ularga maktabga borish yoqadi. Chunki yangi tanishuvlar, muloqot qilish, o'ynash va tengdoshlari bilan vaqtni quvnoq o'tkazish ularga yoqadi. Va nihoyat qayd qilindiki, 1-A guruhdan 4 ta va 1-B guruhdan 4 ta bola savollarga javob berib tashqi motivni tanladilar. Bu bolalar o'zlarini kam faol, tashabbussiz, yopiq sifatida ko'rsatdilar. Maktabga ko'pincha ota-onalarning majburlovi ostida keladilar.

N.I. Gutkinaning o'quvchining ichki pozitsiyasini tadqiq qilishning ikkinchi uslubiyotiga ko'ra quyidagi ma'lumotlarni oldik.

1-jadval

O'quvchilarning ichki o'rni	1 «A» sinf	1 «B» sinf
To'liq shakllangan	10	9
O'rtacha shakllangan	10	12
shakllanmagan	5	4

Maktabda bolaning hissiy holati, uning o'qituvchi, sinfdoshlariga bo'lgan munosabatini aniqlashga qaratilgan Lyusherning usuli bilan moslashuvni tadqiq qilishning uchinchi uslubiyoti natijalari bo'yicha quyidagilar aniqlandi. Metodika ertalabki soatlarda bolalar endigina maktabga kelganda o'tkazildi, bu vaqtda ular ruhiy va aqliy etuk bo'lib, o'z tanlovlarini oqilona tushuntira oladilar. Olingan natijalarni tahlil qilib, biz muallif tomonidan taklif qilingan uchta shkala bo'yicha bolalarni bo'ldik va ularning maktabdagi hissiy holatini aniqladik.

1-«A» sinf tajribaviy guruhida:

- 10 ta bolada ijobiy hissiyotlar ustunligi kuzatildi. Bola optimistik kayfiyatda, quvnoq, baxtli, eyforiya holatida bo'ladi.
- 10 ta bolada hissiy holat me'yorida, moslashish me'yorida kechadi, xavotir yo'q.
- 5 ta bolada salbiy hissiyotlar ustunlik qiladi. Bolada xavotir mavjud, yomon kayfiyat ustunlik qiladi, bola maktabga moslashida qiyinchilikka duch kelayotganini aytish mumkin, unga e'tibor qaratish kerak va u psixologik yordamga muhtoj bo'lishi mumkin.

1-«B» sinf nazorat guruhida:

- 10 ta bolada ijobiy tuyg'ular ustuvor;
- 10 bolada hissiy tuyg'ular me'yorda;
- 5 bolada salbiy tuyg'ular ustuvor.

A.M.Prixojanning maktab vahimasini o'rganish uslubiyoti bizga to'laqonli ravishda nafaqat bolalardagi maktab vahimasi mavjudligini belgilash balki kelgusida bolaga psixologik yordam ko'rsatish uchun maktabga moslasha olmaslik belgilarini ham aniqlashga yordam berdi. Maktab vahimasi darajasi bolaning salbiy tanlovlari soniga bog'liq. Sifat tahlilini o'tkazib, biz maktab vahimasi mavjudligi va darajasiga ko'ra sinovdan o'tayotganlarni uch guruhga bo'ldik, bu 2-jadvalda aks ettirilgan.

2-Jadval

	Vahimaning past darajasi (%)	Vahimaning o'rta darajasi (%)	Vahimaning yuqori darajasi (%)
1 «A» sinf	12	68	20
1 «B» sinf	16	60	24

Tajriba yakunida aniqladikki, 1-«A» sinfdan moslasha olmagan bolalar soni-5 nafar, 20% ni tashkil qilib, 1-«B» sinfdan - 25 tadan 4 ta bo'lib, 16% ni tashkil qiladi. Moslasha olmagan bolalar o'qituvchi va ota-onalarning yuqori e'tibori, shuningdek psixolog yordamiga muhtoj bo'ladilar. Deyarli barcha holatlarda qiyinchilikka duch kelayotgan bolalar 6 % ni tashkil qiladi.

Bizning tadqiqot ishimizning keyingi bosqichi kichik maktab yoshidagi bolalarda maktabga moslashish jarayonini yaxshilash va tezlashtirish bo'yicha tadbirlar o'tkazishdan iboratdir.

Yuqorida qayd qilinganidek, ushbu bosqichda tajribaviy guruhning uchta toifasi (1 «A») va nazorat guruhining bitta toifasi (1 «B») bo'yicha ish bajarildi.

Shunday qilib, tajribaviy guruh sinf rahbari bilan suhbat yakunlari bo'yicha biz tomondan asoslangan bir qator muammolarga e'tibor qaratish hamda bizning tavsiyalarga quloq solishga to'g'ri keldi. Sinf rahbarini kiritish sababli bolalar hamda ularning ota-onalari bilan keyingi ishlar yanada muvaffaqiyatli va samarali bo'ldi. O'qituvchi biz tomondan taklif qilingan tadbirlarda faol ishtirok etdi, bolalarni samarali uyushtirdi hamda o'quvchining ota-onalari bilan aloqani doimiy ravishda saqladi. Bu vaqtda nazorat guruhi sinf rahbari bizning mashg'ulotlarda ishtirok etmadi.

M.R. Bityanovanning ota-onalar uchun anketa natijalarini tahlil qilib, biz tomondan ilgari olingan ma'lumotlar bilan uni taqqoslab, quyidagilarni aniqladik:

- 25 tadan 16 bolada maktabga moslashish bilan qiyinchiliklar tug'ilmaydi;
- 25 boladan 4 tasida yangi muhitda qiyinchilik bo'ladi (moslasha olmaslik mumkin)
- 25 boladan 5 tasi moslasha olmadi va ota-ona, o'qituvchi, maktab psixologi, ijtimoiy pedagog ko'magiga muhtoj.

M.R. Bityanova tomonidan taklif qilingan ota-onalar uchun anketaning olingan natijalaridan kelib chiqib, biz tomondan aniqlangan bolalar tashxisi natijalari tasdiqlandi va sinf holatini yanada aniq ko'rish imkonini berdi. Risk guruhi deb nomlanadigan bolalarning aniq soni ajratildi, ular umumiy miqdorning 16% ini tashkil qildi hamda mos ravishda alohida e'tibor va yordamni talab qiladi. Yuqorida keltirilganlardan kelib chiqadiki, ota-onalar bilan ishlash muhim ahamiyatga ega va bolalar hamda ularning maktabga moslashish jarayoni to'g'risida qo'shimcha foydali axborot olish mumkin.

Tadqiqot davomida ikkala guruh bolalari bilan ishlab chiqilgan moslashi mashqlari o'tkazildi, bunda o'yin va mashqda bolalarning qiziqishi va qo'shilishida muhim farqlar kuzatilmadi. Ammo, mashg'ulot so'ngigiga kelib biz tajribaviy guruh bolalarida ijobiy dinamika va faollikni aniqladik: ba'zan mashg'ulotlarda bolalarning ota-onalari ishtirok etdilar, ular mavzuga oid yig'ilishdan keyin moslashish muammosiga qiziqdilar va maktab qiyinchiliklarini bartaraf qilishda bolalarga faol yordam berdilar.

Nazorat tajriba yakunlariga ko'ra, biz tomondan olib borilgan ish samaradorligini qayd qilamiz-ikkala sinfda bolalarning moslasha olmaslik darajasi pasaydi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, 1-«A» sinfda moslasha olmagan bolalar 20 % ga kamaydi, bu maksimal mumkin bo'lgan natija sanaladi hamda maktabga tajriba guruhi o'quvchilarining to'liq moslashganidan dalolat beradi.

Nazorat guruhida bolalarning moslasha olmaslik darajasi 8% gacha kamaydi, bu dastlabki natijaning yarmini tashkil etdi.

Xulosa kilib shuni aytish mumkinki boshlang'ich sinf yoshdagi o'quvchilarni maktabga adaptatsiyasining rivojlanishida shaxslilik xususiyatlarining o'sishi, boshqalar bilan aloqalar o'rnatilishi va kattalar bilan munosabatlarda individual imkoniyatlarni ro'yobga chiqarishi hamda oilaviy jarayonlarda yaqinlariga o'z mulohazalarini bemalol ayta olishi kabi faolligi, belgilangan vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishiga va maktabga moslashish jarayonini shakllantiruvchi sifatning o'sishi o'ziga xos asos sifatida xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida" PF-4947-son farmoni // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017. – 6 (766)-son. – B.140.
2. Aleksandrovskaya E.M. Maktabga moslashishning ijtimoiy-psixologik mezonlari / S.M. Grombax tahriri ostida. - M., 1988.
3. Выготский Л.С. Инсон rivojlanishi psixologiyasi. - M.: nashriyot Sмыsl; Eksmo, 2005 - 1136 s.
4. Ovcharova R.V. Boshlang'ich sinflarda amaliy psixologiya. – M.: TTs «Sfera», 2002. – 240 S.
5. Majidov N.M. Nasimov S.X. Milliy o'yinlarning ijtimoiy va etnopsixologik o'ziga xos xususiyatlari. Jismoniy tarbiya va sport nazariyasi va uslubiyotini rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari. Xalqaro ilmiy anjuman. CHirchiq. 2019 yil 24-25 may.
6. Majidov N.M. Nasimov S.X. Psychological Approach to the educational Process. Test engineering Manegment. March - April 2020 ISSN: 0193-4120 Page No. 1790 – 1793.

SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTNOMASI

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК

SCIENTIFIC REPORTS

Texnik muharrir **A. I. Inatov**

Muharrirlar:

I. Sulaymonov - fil.f.n., dotsent
E. U. Arziqulov - f.-m.f.d., dotsent
O. Yusupova - fil.f.n., dotsent

Mas'ul muharrirlar:

D. M. Aronbayev - k.f.n., dotsent
A. Sh. Yarmuxamedov - f.-m.f.n.
X. S. Haydarov - f.-m.f.n., dotsent

Muassis: Samarqand davlat universiteti Manzil: 140104,
Samarqand shahri, Universitet hiyoboni, 15.
Telefon: (0 366) 239-14-07, Faks: (0 366) 239-13-87 e-mail:
axborotnoma@samdu.uz

SamDU «Ilmiy axborotnoma» jurnali tahririyati kompyuterida terildi. Bosishga
18.06.2022 yilda ruxsat etildi. Qog`oz o`lchami A-4. Nashriyot hisob tabog`i 10,00.
Buyurtma raqami 516. Adadi 30 nusxa.

Manzil: 140104, Samarqand shahri, Universitet xiyoboni, 15.
SamDU bosmaxonasida chop etildi.